

BRÀFIM: POLÍTICA MUNICIPAL I ECONOMIA DURANT LA II REPÚBLICA

Francesc Fortuño Bonet*

Resum

L'article intenta fer una reconstrucció dels fets i successos més importants en clau política i econòmica que es donaren a Bràfim durant el període de la II República. Per fer-ho, s'ha intentat partir de la metodologia de la història local i lligar els esdeveniments més importants que es donaren al municipi amb les dinàmiques de tipus més general dels contextos català i espanyol. Així, doncs, en l'apartat de la política municipal es pretén veure com va ser l'exercici del poder municipal pels diferents actors polítics en uns anys de consolidació de les garanties democràtiques i de fortes convulsions socials.

Pel que fa a l'economia, si bé és cert que la seva descripció estarà més focalitzada en els aspectes locals, el global del seu desenvolupament ha de servir per conèixer millor la realitat d'una de les zones del món rural català i veure que la seva evolució estarà en perfecta consonància amb les dinàmiques polítiques descrites amb anterioritat, sobretot quan es valorin aspectes com la tipologia de productors agraris del poble i els seus diferents interessos. Amb tot això, el sector primari i la vinya seran els veritables protagonistes econòmics del període, però hi haurà altres activitats econòmiques més subsidiàries que pivotaran al voltant del món del vi i del cep.

Paraules clau: II República, Bràfim, història local, política, economia, món rural.

Abstract

The article attempts to reconstruct the most important facts and events that happened in Bràfim during the period of the Second Republic from a political and economic point of view. To do this, we use the local history methodology and link the most important events that happened in the municipality with the more general

* Investigador, doctor en Història per la Universitat Rovira i Virgili (URV). francesc.fortuno@gmail.com

dynamics of the Catalan and Spanish contexts. Thus, in the section on municipal politics, it is intended to see how municipal power was exercised by the different political actors in a moment of consolidation of democratic guarantees and strong social convulsions.

Regarding economics, although its description will be more focused on local issues, its overall development should be used to understand better the reality of this area of the Catalan rural world and to see that its evolution will be in perfect harmony with the political dynamics described above, especially when aspects such as the typology of local agricultural producers and their different interests are valued. With all this, the primary sector and the vineyard will be the true economic protagonists of this period, but there will be more subsidiary economic activities that will pivot around the world of the wine and the vine.

Keywords: Second Republic, Bràfim, local history, politics, economics, rural world.

1. Introducció

La història local ha estat, per molt de temps, una mena de discurs escrit que, a partir de la vinculació amb un espai per part de la persona que escriu o bé per la major facilitat d'accés a les fonts, ha acabat per constituir-se en un ampli corrent historiogràfic que, des de fa molts anys, té un especial tractament al nostre territori. Prova d'això és la publicació d'infinat de revistes adscrites a centres d'estudis —com aquesta mateixa—, la celebració d'incomptables simposis, congressos i seminaris i, sobretot, l'incansable treball fet per nombroses investigadors i investigadors.

El professor Julio Aróstegui distingí dues tipologies dintre d'aquest tipus d'història. La primera és de contingut més general i articula diversos àmbits de la realitat amb la finalitat de presentar, a partir d'una cohesió dialèctica, les formes d'organització social d'un col·lectiu en un període determinat. La segona, de tipus més sectorial, pretén mostrar algunes singularitats específiques d'un territori i enllaçar la informació amb els processos d'abast més general (Aróstegui, 1995: 45-49). Indiferentment de les dues tipologies comentades per Aróstegui, el cert és que la història local ha de defugir els localismes i el costumisme. Josep Fontana ja ho deia en un text publicat el 2007 en el centenari de Josep Lladonosa, tot afirmant que la història local ha de tenir la voluntat d'integrar a partir de l'anàlisi en profunditat de parts concretes per així assolir una millor visió completa del marc global existent.

És, doncs, a partir d'aquesta tradició que es presenta el següent article. La base de l'escrit neix a partir del treball recentment publicat que porta per títol *Bràfim: II República, Guerra Civil, franquisme i transició*, escrit pel mateix autor del títol de l'article i que fou publicat el 2018 a partir de la beca d'investigació atorgada pel Consell Comarcal de l'Alt Camp l'any 2013 (Fortuño, 2018). A partir de les diferents parts treballades i de les fonts d'arxiu consultades, s'ha escollit fer una radiografia dels vessants polític i econòmic de Bràfim durant la II República que lligués les seves dinàmiques locals amb el context general del període. Amb tot això, l'article consta d'una part d'antecedents generals i concrets del període, una anàlisi de la política municipal entre el 1931 i el 1936 —fent especial menció als Fets d'Octubre del 1934 i la posterior victòria del Front d'Esquerres el febrer del 1936— i una radiografia econòmica de la localitat, tot analitzant els sectors primari, secundari i terciari.

2. Antecedents. Els anys finals de la Restauració i la dictadura de Primo de Rivera

Els primers anys del segle xx català han resultat ser dels més interessants i, alhora, convulsos del nostre passat més recent. Els anys finals de la Restauració borbònica van coincidir amb una enorme conflictivitat i lluita social que durà entre els anys 1918 i 1921. A Barcelona, la CNT i l'anarquisme en general s'enfrontaria a grups armats de sindicats lliures, a la patronal i la policia. Tot això ve explicat tant per la forta crisi econòmica de subsistència que es vivia ja des de feia anys com per la profunda repressió que patien els manifestants. Entre les vagues més importants destaca la de la Canadenca del 1919, una vaga que arribà a paraitzar tot Barcelona i que va fer declarar l'estat de guerra a la ciutat. La intervenció militar no es va fer esperar i va protagonitzar una dura repressió cap als vaguistes i l'empresonament de milers d'obrers i obreres de diferents sectors, que va arribar a la xifra de quinze mil empresonats (Peirats, 1971: 301) en tots els mesos que va durar la vaga.

A Bràfim, cal destacar en aquesta època la consolidació de la ideologia republicana al poble i el sorgiment de diverses entitats de tipus polític, com el Centre Republicà o la Societat d'Obrers i Agricultors, una entitat d'índole socialista creada el 1894 i que protagonitzà una vaga de jornalers el 1918 que lluitaren per unes millors condicions de vida i feina davant la classe propietària local i que al final aconseguiren imposar-se dos anys després.

També important va ser el cop d'efecte que va causar el Desastre d'Annual de les forces militars espanyoles al nord d'Àfrica, fet que va commocionar l'opinió pública, que demanava responsabilitats davant la ineficàcia de les forces armades espanyoles. Tot i que Alfons XIII miraria de continuar amb els governs constitucionals buscant la concentració de les diferents forces polítiques de la Restauració, en realitat va significar un fracàs estrepitos.

El setembre del 1923 es produiria el cop d'estat del capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera. Van ser una opinió pública i uns poders cansats del tornisme i la manipulació electoral el que feu que el cop fos ben vist per les classes conservadores. Primo de Rivera deia que actuava en nom del rei —que li acabaria donant suport al llarg de tota la dictadura— i amb la intenció d'acabar amb la guerra del Marroc, netejar l'Administració pública i establir la pau social, i que una vegada aconseguit tot això retornaria el poder a l'ordre constitucional anterior (Roig, 1992: 11). Això no va ser així, i la dictadura s'allargaria entre els anys 1923 i 1930, organitzant-se de manera diferent en els diversos anys que durà. A més a més, es produiria una purga a tota l'Administració fent dimitir tots els ajuntaments i organismes públics i nomenant-ne altres de fidels a la dictadura en un tímid intent d'acabar amb el caciquisme, encara que els efectes foren contraris. Entre els fets a destacar del Directori Civil hi haurà l'establiment d'una «pau social», amb una forta repressió cap al sindicalisme més combatent, i l'intent de consolidar políticament la dictadura amb la creació de la Unió Patriòtica com a partit del poder amb un ideari monàrquic, catòlic i profundament nacionalista espanyol (Barrio, 2004: 78). Tot i això, aquests passos d'institucionalització del primoriverisme resultaren ser inútils, fos per l'escepticisme creixent en sectors de la dreta espanyola, per la mateixa monarquia —que tampoc veia amb bons ulls algunes reformes del dictador i se n'anava distanciant— o per la reorganització de les forces republicanes i d'esquerra.

A Bràfim, l'arribada de la dictadura quedà recollida en una sessió extraordinària del Consistori, on els elegits a les últimes eleccions del 1922 felicitaven efusivament el cop, així

com el nou governador civil de la regió, Emilio Barrera (Ciurana, 2006: 197). Tot i aquest entusiasme recollit a la documentació, la població de Bràfim va veure els esdeveniments amb certa indiferència i inhibició, de la mateixa manera que moltes localitats catalanes. El control passaria temporalment a uns assessors triats pel poder militar que després constituïrien l'anomenada Junta Municipal. Aquesta junta estava formada per les persones que gaudien d'una major contribució en impostos i, per tant, que posseïen el major poder adquisitiu a la localitat. Així, doncs, podem dir que a Bràfim s'anaven introduint la majoria de modificacions legals promulgades per la dictadura, però el bombolleig polític que sí que es podia veure a grans capitals, en un poble de petites dimensions no el trobem. Es pot resumir tot plegat que la vida política seguia essent exercida pels personatges que ja havien freqüentat l'Ajuntament durant la Restauració però d'ideologia dretana, i que només era sobre paper que es podien palpar algunes de les mesures orquestrades per la dictadura. El caciquisme local que la dictadura pretenia combatre seguia formant part de la vida diària brafimenca, encara que ja no es manifestava d'una manera tan descarada com en moments anteriors a la dictadura, com pot ser el conflicte elèctric entre propietaris de Bràfim i Vila-rodona del 1919 (Ciurana, 2006: 228). També acabaria la incipient conflictivitat que vivia el camp abans de la dictadura, així com la prohibició, la clausura i el control de diverses associacions de tarannà catalanista o republicà.

3. L'arribada de la II República i la política municipal brafimenca durant els primers anys

Amb la fi de la dictadura de Primo de Rivera i el fracàs del govern de Dámaso de Berenguer, Alfons XIII va encarregar a l'almirall Aznar la formació d'un nou govern de transició cap a l'antic sistema de la Restauració i la fixació de les eleccions municipals el 1931. A causa de l'escenari polític, aquelles eleccions van agafar un tarannà de plebiscit sobre la monarquia i l'electorat espanyol va mobilitzar-se en massa des de les primeres hores del matí. Es van formar cues a les principals ciutats de l'Estat, però sense produir-se cap incident destacable (Tuñón de Lara, 1976: 54). L'endemà de les eleccions, el govern es concentrava a Madrid per tal de valorar el resultat electoral, al mateix moment que també es reunia el comitè revolucionari republicà. A poc a poc, la gent anava omplint els carrers de les grans ciutats tant per celebrar el resultat republicà com per forçar les autoritats a fer un canvi de règim. El govern va demanar al rei que negociés amb els republicans unes noves eleccions, però ja el 14 d'abril es precipitaven els esdeveniments que havien de portar al final de la monarquia i a la proclamació de la República per primera vegada des de l'Ajuntament d'Eibar. Els intents de negociació van continuar fins que qui havia de presidir el primer govern provisional republicà, Niceto Alcalá Zamora, va informar que les autoritats militars acceptaven els resultats i va demanar la sortida immediata d'Alfons XIII d'Espanya, fet que es produiria la nit del 14 d'abril. A poc a poc, les ciutats del país anaven proclamant la República, entre les quals Barcelona.

A Bràfim, el dia 15 es reuní un seguit de gent de l'autoproclamat Comitè Revolucionari Republicà amb la intenció d'erigir-se com el nou Ajuntament de Bràfim. Aquell grup de persones eren totes de la llista republicana que s'havia presentat als comicis del dia 12, i davant el fervor republicà que es vivia, es constituïren com a nou consistori. El nou ajuntament mostrà amb un fervor solemne la seva adscripció a la República Catalana proclamada a Barcelona el dia anterior i al poder que representava. La reunió va nomenar com a alcalde Pere Fusté Fabre-



□ Carrer d'Avall. Postal antiga reproduïda a "Les postals d'El Pati". Col·lecció Històrica: XXII. Arxiu Magí Bonet.

gas; com a primer tinent d'alcalde, Artur Ballester Domingo —que esdevindria protagonista polític del període—; com a segon tinent d'alcalde, Isidre Grau Busquets, i els regidors Antoni Torné Jané i Josep Guitart Navarro.¹ Com que no es conserva gaire documentació d'època republicana, es desconeix la filiació política dels presents, a part d'Artur Ballester Domingo, que per informació posterior trobada se sap que era membre d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) a Bràfim i que va ocupar càrrecs a l'Ajuntament uns anys després, especialment durant la Guerra Civil (Fortuño, 2018: 97-103). Tot i això, és suposable que la majoria fossin membres del Centre Republicà de Bràfim i que, òbviament, fossin els integrants de la candidatura republicana del poble amb una forta presència d'ERC. Finalment, per carregar de solemnitat l'acte i que a ulls de la població es veiessin com a únics representants de la vila, l'alcalde entrant, Pere Fusté, va fer-se entregar les insígnies per l'anterior alcalde, Josep Ballells Valldosera, que va ocupar el càrrec entre el març del 1930 fins al dia de la proclamació republicana (Ciurana, 2006: 218).

El primer ajuntament tindria pocs dies de vida, ja que el 24 d'abril arribà una carta del Govern Civil de Tarragona demanant que quedés anul·lat a tots els efectes aquell consistori i que el jutjat de pau, com a autoritat pertinent local, recuperés els resultats electorals del 12

¹ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1931-1933, 15.04.1931.

d'abril, essent solament les persones escollides aquell dia les úniques amb possibilitat d'entrar a l'Ajuntament i no només les de la llista republicana.

Això passava el mateix moment en què, just proclamada la República Catalana, s'establien en els diversos punts de poder persones de l'entorn de Macià i començaven els contactes entre el govern provisional espanyol i Macià. Després de dures negociacions es va acordar renunciar a la República Catalana a canvi que es constituís un poder autònom català a partir de la Generalitat i a l'espera de redactar i aprovar un estatut d'autonomia que definís les competències d'aquest nou poder autònom català. L'antic govern provisional va passar a dir-se Generalitat provisional, que va ser l'encarregada de redactar el futur estatut (Termes, 1989: 344-345).

Tornant a Bràfim, en un primer ple, celebrat el dia 24 d'abril, es feia formal l'adhesió al nou govern republicà espanyol i l'endemà es formalitzava el nou consistori, que també respectava el nou poder autòmic de la Generalitat de Catalunya. En aquella elecció —ja definitiva— quedà com a alcalde qui ja ho havia estat abans de la República, Josep Balsells Valldosera; com a primer tinent d'alcalde, Josep Cardellà Rull; com a segon tinent d'alcalde, Pere Pié Ferré; els regidors Antoni Padró Plaza, Antoni Rabassó Rull, Daniel Gasset Valldosera, Daniel Padró Valldosera, Ricard Cristià Montalà, i com a regidor jurídic, Ignasi Quinquè Golobart, una figura que ja venia de la Restauració i que, amb el pas del temps, evolucionaria cap al càrrec de dipositari dels comptes.

D'aquells primers mesos d'ajuntament republicà, cal fer esment del problema amb l'aigua que el poble tenia. Hi havia la voluntat d'augmentar el cabal disponible per a la vila a partir d'un projecte d'abastiment general d'aigües per a tot el municipi. L'abastiment no seria l'únic problema, sinó que se n'hi van sumar d'altres, com la millora de l'edifici de les escoles, la desviació de la carretera pels afores, les obres a l'escorxador municipal o la defensa del món agrari.² També cal destacar les votacions en el referèndum d'aprovació de l'Estatut d'Autonomia de Núria del 2 d'agost de 1931, en les quals a Bràfim va guanyar el sí per un 97,6%, amb un total de 291 vots, dels quals 284 van ser afirmatius (Duch, 1994: 96).

Durant el 1932, els punts més interessants en l'àmbit de política municipal van ser una proposta als patrons agrícoles per tal que asseguressin els treballadors agraris, acords en el tema vinícola per protegir la producció del municipi i altres mesures d'ordre públic. Entre aquestes últimes destaca tapar unes coves que existien al carrer Major, on rodamons del poble aprofitaven per viure-hi, però que no reunien unes bones condicions higièniques; un control més estricte de les «caravanes de gitanos i vagabunds» que acampaven habitualment als afores del poble i l'escàndol que protagonitzaven persones joves algunes nits pels carrers.³

El 1933 començà amb problemes en alguns aspectes tècnics de l'Ajuntament. D'una banda, sorgiren problemes amb el servei funerari i, al final, es decidí subhastar de nou el servei, que a partir d'aquell moment el faria en Joan Gallofré Jané. També es produí la dimissió del fins llavors secretari de l'Ajuntament Fèlix Rosanes per haver marxat del poble, un càrrec que seria substituït de forma interina primer i definitiva després per Pere Vives Cisteré. Cal esmentar

² ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1931-1933. 06.05.1931.

³ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1931-1933. 07.08.1932.

també que hi hagué una modificació en el nombre de regidors, ja que a partir de les dades del padró del 1932 Bràfim tenia 977 habitants i, segons la llei municipal, només podia haver-hi sis consellers governant el poble, quatre en majoria i dos en minoria per cada grup polític. Altres temes institucionals a tenir en compte van ser la mort de Francesc Macià a finals d'aquell 1933; l'Ajuntament, profundament afectat, va enviar una delegació als funerals del president de la Generalitat. A banda, també es va constituir una junta de cara a preparar el cens electoral —ja que la Generalitat convocaria eleccions per al 1934 (Termes, 1989: 355)—, formada per Jaume Mercadé Esteve i Antoni Solé Balsells. Al final es produí el cessament de càrrecs i regidors de l'Ajuntament i va agafar el poder consistorial una comissió gestora formada pel president, Artur Ballester Domingo, i els altres dos membres de la junta del cens electoral, encarregats de guiar el municipi fins als resultats electorals del 1934.

Al marge de les relacions de tipus institucional, la política municipal també va tenir els seus efectes en l'esfera social del poble. Durant aquells anys, una veïna de la localitat va ser declarada pertorbada mental i la seva família, d'extracció humil, no podia costejar-ne el tractament a l'Institut Pere Mata de Reus. L'Ajuntament, tot i que tampoc podia per la seva delicada situació financera, va demanar al comissari delegat de la Generalitat que se'n fessin càrrec per tal de poder-la ingressar.⁴ També van ser especialment significatives les campanyes municipals de vacunació antiràbica al poble, així com obres diverses per millorar el sistema de clavegueram municipal i, en un to més festiu, la celebració d'una carrera ciclista per l'Alt Camp que va passar per Bràfim el 5 de juny d'aquell 1933 i que en anys posteriors se seguí fent.

3.1. LES ELECCIONS MUNICIPALS DEL 1934, ELS FETS D'OCTUBRE I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES

El 1934 va ser un any força mogut en l'àmbit local, tot començant per les eleccions municipals, convocades per al 10 de gener de 1934. La constitució del nou ajuntament es produí el 17 de febrer, tardant més del que tocava perquè alguns dels grups polítics que es presentaren no van estar del tot d'acord amb els resultats electorals. A més, es produí una queixa per part de la Generalitat per la tardança en la constitució del nou ajuntament.

Pel que fa al nom de les coalicions, la guanyadora va ser la de les persones lligades al Centre Republicà (Duch, 1994: 80). La majoria de persones que formaven la llista guanyadora eren militants d'ERC. És important assenyalar aquí l'enorme tasca desenvolupada pel Centre Republicà durant aquella època, fos com a protagonista de la vida política del poble o com en el vessant de ser un espai aglutinador de les diferents tendències polítiques d'esquerra de Bràfim. Testimoni de tot això és el fet que la candidatura presentada portava el nom de l'entitat.

Pel que fa a la segona llista, en les fonts consultades porta el nom de Grup Unió Republicana Independent (Duch, 1994: 80). Com que no tenim disponibilitat d'altres fonts, és difícil poder fer una veritable descripció política dels seus membres, però veient el comportament electoral en altres pobles de l'Alt Camp i coneixent la trajectòria dels membres de la llista, podem suposar la seva vinculació a organitzacions conservadores, de propietaris i de dretes, sense concretar en

⁴ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1931-1933. 23.04.1933.



□ Edifici del Centre Republicà de Bràfim. Postal cedida per Ester Palau.

cap. Així, doncs, els resultats portarien a una victòria de l'esquerra amb 200 vots, que obtenia quatre regidors, mentre que la segona llista obtenia dos regidors i un total de 147 vots.

Com a alcalde va ser nomenat Artur Ballester Domingo —el mateix que durant la proclamació republicana havia estat alcalde—, i com a segon alcalde, Jaume Mercadé Esteve. La resta de regidors eren Romà Campanera Coll —que també ocuparia el càrrec de dipositari municipal— i Antoni Guitart Armengol, tots per la coalició d'esquerres. Pel que fa a les forces oposidores, els seus representants van ser Antoni Solé Balsells i Joan Padró Armengol.

Just constituït el nou ajuntament se li posà en coneixement la llista de persones contribuents en funció de les finques rústiques, urbanes o l'activitat comercial que desenvolupaven. A partir de la seva observació quedava palès que les persones amb unes majors contribucions eren les que, precisament, havien format part dels anteriors governs durant el període primoriverista i que en aquell moment integraven la candidatura conservadora local.

Del conjunt de la legislatura és important destacar que van continuar els problemes d'escàndol públic nocturn per part de grups de joves i que l'Ajuntament es plantejà posar severes multes a qui s'agafés. També van continuar els tràmits administratius per efectuar obres al clavegueram municipal amb la voluntat de fer participar en les obres els veïns dels carrers afectats, com els del carrer Pi i Margall —actual carrer d'Avall—, l'elaboració d'un projecte de sanejament d'aigua al poble amb una depuradora i l'augment de l'abastiment d'aigua al poble, entre altres.⁵

⁵ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1934-1936, 06.09.1934.

Però el més interessant és el que succeí al poble arran dels Fets d'Octubre del 1934. A Bràfim, sabem que el mateix 6 d'octubre al matí un grapat d'homes vestits amb granota blava i armats amb fusells van arribar al poble i, mentre desfilaven pels carrers, demanaren a crits que els veïns i les veïnes obrissin les finestres de les cases i apugessin les persianes, a la vegada que disparaven a l'aire els seus fusells. Sembla, doncs, que diversos vaguistes de zones pròximes van aparèixer a la localitat, sense que les autoritats locals n'impedissin l'activitat. Tot i això, l'impacte d'aquest episodi va ser bastant anecdòtic, ja que en cap de les fonts oficials consultades hi està recollit. Tanmateix, és possible que algun segment de la població estigués a l'aguait de les últimes informacions que arribaven de Barcelona, tot escoltant la ràdio i llegint la premsa. Però en general, la majoria de la gent en quedà bastant al marge, sense saber ben bé la realitat de tota aquella situació (Rebull, 2009: 16-17).

La intervenció de les forces armades a Astúries i Catalunya posà fi a la insurrecció armada, i llavors es produí la repressió per part de les autoritats republicanes de tall conservador. Els municipis on ERC ostentava les alcaldies també van ser intervinguts, i, lògicament, aquest va ser el cas de Bràfim. El dia 11 d'octubre el Consistori es reuní de manera normal, però dos dies després ho feu de nou amb l'única assistència de Joan Padró Armengol i Antoni Solé Balsells, de manera que quedà destituït l'anterior equip de govern legítim de les darreres eleccions. Finalment, el dia 18 es tornaren a reunir i allí es formalitzà la creació d'una comissió gestora per ordre de l'autoritat militar pertinent. Es comunicà que el president seria Antoni Solé Balsells i el gestor, Joan Padró Armengol, encara que finalment aquest seria cessat uns dies després per ordre militar.⁶ Però les úniques conseqüències dels Fets d'Octubre a Bràfim no van ser únicament aquestes. Amb la suspensió de la Generalitat, quedà també suspesa la Llei de contractes de conreu i es produí, així, una victòria en les demandes patronals del camp català. Fruit d'aquella suspensió, es té constància de multitud de desnonaments de pagesos d'explotacions agrícoles arrendades, de manera que al final quedà com a màxima afectada la classe popular pagesa. D'aquells desnonaments es té notícia que a Bràfim se'n van produir dos (d'un conjunt de 106 a tot l'Alt Camp), pocs si ho comparem amb altres pobles, com Vila-rodonà (43) o Alió (25), entre altres (Duch, 1994: 109).

A mitjan maig del 1935 es tornà a reunir l'Ajuntament a instàncies del govern civil, que va designar un nou equip. Antoni Solé Balsells seguí com a alcalde i el càrrec de primer tinent d'alcalde va ser ocupat per Daniel Dalmau Busquets. Joan Padró Armengol, Joan Batalla Padró i Pere Pié Ferré serien la resta de regidors, tots persones de la llista perdedora en les anteriors eleccions. D'aquell any també cal destacar que va continuar l'afer de l'aigua. D'una banda, la campanya de l'Ajuntament perquè tots els veïns i les veïnes disposessin de comptadors d'aigua a les seves cases per tal de comptabilitzar-ne el consum, incloent-hi també persones i entitats que fins a aquell moment gaudien de privilegis de consum i de reg.⁷ També es tingué constància de denúncies fetes per ciutadans sobre altres que feien un ús indegut de l'aigua, utilitzant el reg en cultius com la vinya o el garrofer. Pel que fa a la proposta de l'augment del

⁶ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1934-1936, 18.10.1934.

⁷ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1934-1936, 01.08.1935.

cabal d'aigua del poble, Joan Padró va voler cedir a l'Ajuntament dues parcel·les de la seva propietat on hi havia pous d'aigua per a l'abastiment municipal a canvi de rebre una compensació econòmica, un cas que el Consistori es va proposar estudiar detingudament però que, al final, quedà truncat durant el 1936.

3.2. EL FRONT D'ESQUERRES I EL RETORN DE L'ANTIC AJUNTAMENT

El 1936 va començar marcat per diversos esdeveniments polítics que es van donar en els escenaris català i espanyol. Diversos escàndols de corrupció van fer que el poder radical fracassés en els governs que se succeïren el 1935 i, finalment, el president de la República, Alcalá Zamora, després de negar-se a oferir a la CEDA formar govern pel fet que aquella força no havia ni reconegut la República i s'hi declarava obertament reaccionària i contrària, va decidir dissoldre les Corts i convocar unes eleccions generals per al 16 de febrer de 1936. Les eleccions van portar a una victòria del Front Popular, que va obtenir 257 escons de 453 possibles. La dreta, que també va unir-se en moltes circumscripcions en una llista única, va obtenir 139 escons, i el centre, 57 (Tuñón de Lara, 1976: 156).

A Catalunya, on la participació va ser molt alta, el resultat també va ser una victòria de les esquerres, que es van agrupar en la candidatura del Front d'Esquerres de Catalunya —l'equivalent al Front Popular—. La dreta també es va agrupar en el Front Català d'Ordre, que era dirigit per la Lliga i incloïa gent d'Acció Popular Catalana, Renovación Española, els tradicionalistes i els republicans radicals, entre altres (Termes, 1989: 382). A l'Alt Camp també es tenen comptabilitzats els resultats d'aquelles eleccions, on van votar 15.743 persones de les 20.659 possibles, amb un 59,61% dels vots per al Front d'Esquerres i un 40,31% per al Front Català d'Ordre (Duch, 1994: 72). Amb el nou govern del Front Popular constituït i presidit per Manuel Azaña es va produir l'amnistia per a les persones involucrades en els Fets d'Octubre del 1934, la sortida de la presó de Companys i el seu govern i la restauració de la Generalitat. Es va formar nou govern el 26 de febrer.

És, doncs, en tot aquest context descrit que el dia 18 de febrer de 1936 es van reunir a l'Ajuntament de Bràfim els antics regidors elegits a les eleccions del 14 de gener de 1934. Per ordre de la Generalitat, es va cedir l'alcaldia de nou a Artur Ballester Domingo i es va constituir l'Ajuntament amb Jaume Mercadé Esteve com a primer tinent d'alcalde, Antoni Guitart Armengol com a segon tinent d'alcalde i els regidors Romà Campanera Coll —dipositari municipal—, Antoni Solé Balsells i Joan Padró Armengol.⁸

Entre els esdeveniments més importants d'aquell ajuntament destaquen l'assistència d'una delegació brafimenca a la rebuda del president de la Generalitat i els nous consellers que va haver-hi l'1 de març a Barcelona quan sortiren de la presó, la construcció d'una sala d'autòpsies al cementiri municipal i la participació en la cursa ciclista de l'estiu d'aquell any. A banda, va continuar també el tema aquífer, amb una proposta de l'Ajuntament enviada a la Generalitat per fer un pantà al riu Gaià —al terme municipal del Pont d'Armentera— que pogués donar una solució definitiva al cabal d'aigua del poble i l'estudi de la proposta d'adquirir els terrenys

⁸ ACAC. Fons municipal de Bràfim, secció administració general, actes municipals, anys 1934-1936, 18.02.1936.



□ Vista de Bràfim. Camí entre vinyes, ca. 1925. Postal cedida per Ester Palau.

de Joan Padró. Totes aquestes propostes, així com l'activitat normal de l'Ajuntament, quedarien truncades per la rebel·lió militar del juliol del 1936.

4. L'economia de Bràfim en temps de la II República

Tal com passava a la resta de l'Estat espanyol i de Catalunya, Bràfim tenia en el sector primari la seva principal activitat econòmica. Sí que és cert que en el conjunt català es donava una forta expansió del sector secundari i un augment considerable de l'ocupació en el sector industrial, però el municipi de l'Alt Camp —com en moltes altres zones de l'entramat rural català— va quedar al marge d'aquesta expansió.

A Bràfim, el 1912 treballaven en el sector primari un 84,3% dels individus del cens electoral; més concretament, en l'agricultura. A part, la resta d'activitats econòmiques anaven adreçades o bé a oferir productes de primera necessitat al poble i activitats comercials diverses —cafès— o, en el cas de petites indústries i altres activitats comercials, a aspectes relacionats amb l'agricultura o de base agrària, com pot ser la indústria vitivinícola, el comerç de botes o el subministrament i la reparació d'utilitatges i eines als treballadors del camp (Ciurana, 2006: 105).

Però l'agricultura no era la mateixa que en cronologies anteriors. A inicis del segle XIX Bràfim començava a experimentar un augment general de la seva superfície conreada en relació amb les hectàrees de superfície rústica que el poble tenia. Aquesta progressió arribaria al màxim durant la segona meitat del segle XIX, a causa del fort auge que va tenir en aquells anys el cultiu de la vinya. La vinya, tot i ser la protagonista per excel·lència, viuria un cert retrocés a finals del segle XIX i a inicis del segle XX per l'efecte de la crisi de la fil·loxera. Aquella crisi

va marcar un profund retrocés o la completa extinció del cultiu en molts municipis de l'Alt Camp, però Bràfim, tot i la davallada, va ser dels pobles on més va aguantar el seu cultiu. La resta de cultius en ordre d'importància —sempre molt per sota de la vinya— serien el garrofer, el sembrat, l'olivera i l'ametller —tots de secà— i, finalment, els cultius de regadiu, com l'horta o els fruiters. A partir de tot això, en els següents apartats s'intentarà fer una millor reconstrucció no només del sector primari brafimenc, sinó també dels altres dos sectors econòmics i veure'n l'impacte global en el conjunt de la ciutadania.

4.1. EL SECTOR PRIMARI. L'AGRICULTURA

Com ja s'ha dit anteriorment, l'agricultura era la principal activitat productiva i d'ocupació al municipi. Se sap que algunes persones es dedicaven a fer de pastors gràcies a la informació proporcionada per diverses fonts de tipus municipal i que, per tant, existia un incipient sector ramader, però en cap cas podem fer un càlcul exacte de la dimensió ramadera ni de quina espècie es tractava (Fortuño, 2018: 49).

En l'agricultura, si parlem de la tipologia de cultius tant a Bràfim com al conjunt del Camp de Tarragona, ningú discutirà que els de secà eren els veritables protagonistes de l'activitat agrària i els de regadiu existien com un fenomen subsidiari i subordinat a les necessitats del secà, encara que anaren guanyant protagonisme a mesura que el segle va anar avançant. D'entre tot el conjunt de cultius que formen part del secà, la vinya és la que al llarg dels diferents segles ha gaudit de més protagonisme a les comarques del Camp. Com ja hem dit abans, la crisi de la fil·loxera va afectar profundament el món vitícola. Aquest cultiu patiria un retrocés al llarg del segle xx, a diferència de l'etapa de monocultiu d'abans (Iglésies, 1968: 63-73). La crisi seria la responsable que hi hagués una reorganització total del món agrari del Camp, on la vinya, òbviament, perdria terreny davant d'altres explotacions de secà, però a l'Alt Camp —i a Bràfim— va perdre molt poc terreny, de la mateixa manera que va passar en altres municipis agrupats entre les conques dels rius Francolí i Gaià (Cardó, 1983: 422).

Un segon aspecte que cal tenir en compte de l'agricultura és el règim de la propietat de la terra que existia. Tot i no disposar de cap cens agrari que parli de forma detallada del total de superfície conreada i de com es repartia la propietat de la terra, sí que hi ha documentació municipal del període que fa referència a les contribucions de les persones pel volum de terra, un índex de béns comunals i les ofertes i demandes de feina al camp.

Amb tot això, podem constatar que, en primer lloc, Bràfim no posseïa una superfície rústica de terra comunal —com sí que algun municipi català podia tenir—, ja que les úniques titularitats municipals eren sobre edificis —ajuntament, escorxadors o cementiri— i altres serveis, com les fonts o els dos rentadors públics.⁹ Descartada aquesta possibilitat, s'assumeix, doncs, que la terra era de titularitat privada, repartida entre veïns del poble o bé entre altres persones de pobles propers a Bràfim i de més enllà.

Observant les contribucions, es veu que en el total de persones inscrites la quantitat de gent que paga una escala inferior és força alta, cosa que indica que eren majoria el nombre de terres de petita propietat.

⁹ ACAC. Fons municipal de Bràfim. Qüestionari de béns comunals del 1936.

TAULA 1. ESTAT GRADUAL DEL NOMBRE DE CONTRIBUENTS FIGURATS EN EL REPARTIMENT DEL 1935 SEGONS LA CONTRIBUCIÓ QUE HAN SATISFET

ESCALA	NOMBRE DE CONTRIBUENTS INSCRITS	IMPORT DE LA CONTRIBUCIÓ EN PESSETES
10 pessetes o menys	86	534,53
De 10,01 a 20 pessetes	63	837,81
De 20,01 a 30 pessetes	25	625,42
De 30,01 a 40 pessetes	15	508,05
De 40,01 a 50 pessetes	7	315,23
De 50,01 a 100 pessetes	20	1.219,02
De 100,01 a 200 pessetes	4	565,25
De 200,01 a 300 pessetes	0	0
De 300,01 a 500 pessetes	1	447,07
De 500,01 a 1000 pessetes	1	701,77
Total	222	5.744,15

□ Font: Elaboració pròpia a partir d'ACAC. Fons municipal de Bràfim. Contribució territorial rústica. 1936.

També existien algunes contribucions més elevades, però en un dels casos es tracta d'una persona de fora vila —concretament, de Tarragona—, o bé de veïns que tenien un gruíx important de terres que els permetia treure una rendibilitat comercial de l'explotació de la vinya i de l'elaboració i comercialització de vi, com el cas de Joan Padró Valldosera i la seva família, entre altres.¹⁰ Però la contribució no és l'única font que ens dona dades sobre el món pagès i el tipus de propietat. Amb la Reforma Agrària que va intentar impulsar el primer govern republicà, va arribar a Bràfim un decret ministerial perquè es constituís una junta municipal que elaborés un cens de pagesos. Aquell cens havia de servir perquè el govern tingués constància de la realitat agrària espanyola de cara a impulsar els canvis pertinents que la Reforma Agrària havia d'incloure.

Per poder elaborar el cens es va triar una comissió de quatre persones —més el secretari de l'Ajuntament i l'alcalde— representatives amb les següents condicions agràries: un obrer agrícola sense terra, un propietari que satisfés menys de 50 pts. de contribució, un arrendatari

¹⁰ ACAC. Fons municipal de Bràfim. Contribució territorial rústica. 1936.



□ *Pagesos batent a l'era.*
Font: El Full 5, juny de 2003.

que explotés fins a 10 hectàrees de secà o una de regadiu i un propietari representatiu de les tres majors contribucions de la vila.

Mantenint l'ordre de condicions exposades, els triats van ser Joan Musolas Canals, Josep Cardelló Rull, Isidre Segarra Salvany i Josep Balsells Valldosera.¹¹ Ells, juntament amb l'alcalde i el secretari, van ser els encarregats d'agrupar els inscrits al cens en quatre grups definits pel decret ministerial. El primer grup el formaven els obrers agrícoles o ramaders que no llauraven ni posseïen cap porció de terra. En el segon grup havien de constar les dades de les societats obreres legalment constituïdes sempre que tinguessin més de dos anys d'existència. El tercer grup era per als propietaris que contribuïssin amb no més de 50 pts. anuals o no més de 25 pts. per les que haguessin cedit en arrendament, i l'últim, els arrendataris que explotessin fins a 10 hectàrees de secà o una de regadiu.

TAULA 2. RESULTAT DEL CENS DE PAGESOS DE 1933

GRUP	NOMBRE D'INSCRITS
Primer grup	54
Segon grup	Societat d'obrers legalment constituïda: 1
Tercer grup	79
Quart grup	76

□ Font: *Elaboració pròpia a partir d'ACAC. Fons municipal de Bràfim. Junta local per la formació i depuració del cens de pagesos. Constitució.*

¹¹ ACAC. Fons municipal de Bràfim. Junta local per la formació i depuració del cens de pagesos. Constitució.

Tot i la poca utilitat política del cens amb la Reforma Agrària —el govern del Bienni Negre republicà va tirar enrere la llei el 1934—, la seva elaboració ens permet extreure moltes conclusions del món pagès brafimenc. La primera és que una gran majoria de pagesos posseïen terres de propietat o arrendades perquè fossin treballades, possible gràcies a una divisió força equitativa de la propietat de la terra conreada. Si bé és cert que hi havia alguns propietaris amb altes contribucions, les seves explotacions no són comparables a altres zones espanyoles, on abundava el latifundisme i una classe terratinent molt exagerada.

En segon lloc, tenim la possibilitat de veure comptabilitzades les societats agràries que complien amb les característiques del decret ministerial. En aquest cas només trobem el Sindicat de Treballadors del Camp i Oficis Varis, ja que el Sindicat Agrícola de 1930-1931 encara no podia ser comptat pel poc temps que tenia de vida. Finalment, s'ha de destacar l'existència d'una classe perfectament formada i definida de proletariat agrícola. Només la seva existència ja ajuda a desmuntar el mite conservador que a Catalunya no hi havia problemes de propietat i accés a la terra per part de la classe pagesa i la suposició idíl·lica d'un camp català sense problemes (Planas, 2006: 34-37).

La creació i consolidació del moviment sindical agrari ja hauria de ser prova suficient que aquesta idea és un mite, però ara veiem comptabilitzades el nombre total de persones en un cens.



□ Veremadors i veremadores a Bràfim. Font: El Full 5, agost 2001.

Tot aquest conjunt de dades i interpretacions dels cultius de Bràfim i l'estructura de règim de propietat ens permet extreure un seguit de conclusions sobre la vida econòmica brafimenca. En primer lloc, cal destacar la idea ja repetida que el món pagès tenia una profunda influència entre els veïns i les veïnes del poble. L'agricultura girava al voltant de qualsevol aspecte de la vida diària i marcava molts dels comportaments de les persones de l'època, especialment si es té en compte la família com a una unitat de producció pagesa. La majoria de petites explotacions tenien un caràcter familiar i la casa pot ser considerada una unitat econòmica (Soronellas, 2006: 61). El treball del camp no era únicament portat pels homes —encara que en fossin els titulars i els únics que es visualitzaven—, sinó que tota la família participava en tasques agrícoles o bé de suport en moments concrets de l'any, o, en el cas dels fills, durant tot l'any.

El treball agrari és un altre dels aspectes a tenir en compte. La vinya, a diferència d'altres cultius, com el sembrat, és un arbre que necessita diversos tractaments al llarg de l'any, a part de cuidar la terra on està plantat. Si a això se sumen les tasques en l'elaboració del vi i les feines en altres cultius diferents de la vinya —en el cas de secà, l'olivera i el garrofer, o si no, les hortalisses en el regadiu—, fa que el treball i l'ocupació en el camp sigui total i influeixi en la vida diària de les persones, que organitzaven l'any a partir de les diferents tasques agràries (Vicedo, 2006: 465-504).

La formació en les diferents feines també quedava supeditada a la unitat familiar. Era a la mateixa casa on es facilitava la transmissió dels coneixements entre els membres de la família i posats a la pràctica ràpidament per mitjà del treball en les explotacions familiars. Aquesta tònica, predominant el segle XIX i començaments del segle XX, aniria canviant a mesura que s'incorporaven noves perspectives en la producció o es buscava una millor qualitat en el producte. És fàcil veure això en les tècniques de l'elaboració del vi o l'ús de nous productes per cuidar la terra, dinàmiques que alterarien les fórmules tradicionals, però que en aquell temps tindrien poc impacte si ho comparem amb anys posteriors.

Un últim aspecte és la irrupció del Sindicat Agrícola en el sector primari. La creació i consolidació d'un sindicat i el celler cooperatiu va marcar en molts aspectes la vida econòmica del poble.

Encara que fos un projecte en construcció, el més important és que el sindicat i el celler van ser una manera per tal que molts pagesos potenciessin les seves produccions agrícoles de forma independent. Òbviament, existia la venda directa de les produccions pageses en el mercat privat —a cellers privats del poble, sobretot—, però el sindicat i el celler cooperatiu oferien la possibilitat d'una unitat productiva entre els seus socis de cara a protegir la seva producció.

4.2. ELS SECTORS SECUNDARI I TERCIARI. LA SUBORDINACIÓ AL MÓN AGRÍCOLA

A l'inici de l'apartat econòmic s'ha vist que, encara que el sector primari i l'agricultura fossin l'activitat econòmica més important de la vila, existien de forma subsidiària altres oficis al poble lligats i dependents del món agrícola —però no del sector primari— o bé encarregats de satisfer necessitats bàsiques de la població. Tot i les dificultats pel que fa a la documentació

□ *Pagesos veremant
amb el carro al fons.*
Font: El Full 5, agost
2001.



i les fonts,¹² és possible parlar i mesurar l'impacte d'aquestes activitats econòmiques, així com fer-ne un petit comentari del que significaven a partir de diverses fonts que es conserven.¹³

La primera feina que s'ha de considerar seria la dedicada a treballar en el món de la viticultura i la destil·leria d'alcohol. En el cas de la preparació del vi, aquesta activitat s'efectuava des del celler cooperatiu i des de l'elaboració i venda de vi a l'engròs d'Antoni Jané Brullas i Joan Padró Armengol. L'ocupació de persones en aquestes tasques és difícil de comptabilitzar, però és probable que les persones contractades desenvolupessin la feina de forma temporal o la compaginessin amb una segona, ja que no tot l'any era possible treballar en l'elaboració del vi. Així, doncs, és molt probable la teoria d'una combinació entre la tasca al celler i un segon treball, segurament de pagès.

Una segona feina dins del sector secundari era la de constructor de carros, de la qual es té coneixement que existien dos artesans d'aquest ofici tradicional. Els carros eren el

¹² A diferència del sector primari, en aquest cas es conserva molt poca documentació que faci referència al sector secundari i terciari. Això és conseqüència del fet que aquestes activitats eren d'àmbit privat i el seu impacte en l'àmbit municipal no era el mateix que el que tenia el món agrari.

¹³ ACAC. Fons municipal de Bràfim. Contribució industrial de comerços i professions. 1931, 1935, 1936.

principal mitjà de transport i de càrrega del món rural, lluny encara d'arribar els vehicles de motor d'explosió com el cotxe o el camió. Per això és important que a Bràfim existissin aquests tallers, que segurament abastien el mercat local, però també altres pobles del voltant de dimensions més petites. També hi havia dos basters, que tenien per objecte la fabricació de diferents arreu per als animals de tir. En aquest cas, la seva utilitat anava més enllà del transport, ja que els animals com la mula o l'ase eren destinats a activitats agràries diverses, entre les quals llaurar.

Seguint en aquest món de l'utilitat agrari, cal esmentar dues activitats que introdueixen el sector terciari brafimenc: un taller de reparació de maquinària i l'ofici de ferrer i activitats de soldadura. En el primer cas estem parlant d'una activitat que podia anar de la reparació —o fins i tot elaboració— de senzills útils com una aixada fins a altres de més complexos, com el cas de les arades. Tot aquest utilitatge dels animals de tir havia variat substancialment des de l'anterior segle —de la mateixa manera que també s'havien modernitzat algunes tècniques de cultiu—, amb l'aparició i difusió de nous models d'arades o nous aparells per rompre les terres i fer les plantacions (Pujol, 2006: 201-247).

Però aquests no eren els únics oficis tècnics dins del sector terciari. També es coneix l'existència de dos fusters, dos mestres d'obres, un tècnic de telèfons, un cadirer, un mecànic i diversos xofers.

En l'apartat comercial, cal destacar l'existència d'un forn de pa, dos barbers, una merceria i entre una i cinc botigues de queviures. En aquest últim cas, parlem de diverses perquè en la documentació del 1931 n'apareix una de sola, però el 1936 són cinc les que estaven establertes a Bràfim. Aquest tipus de botigues són força importants, ja que eren les encarregades d'abastir de productes de primera necessitat el conjunt de la població, que així no es veia obligada a desplaçar-se a la capital per obtenir-los. S'ha d'esmentar també la venda de vi dels cellers d'Antoni Jané Brullas i Joan Padró Armengol com una de les activitats comercials privades més importants de cara a la projecció que tenien amb un mercat exterior al poble.

Un altre dels serveis era el de carnisser. A diferència d'altres comerços de rendiment privat, en el tema de les carnisseries hi havia un control molt estricte per part de l'Ajuntament, ja que les dependències on s'esquarteraven els cossos dels animals eren de titularitat municipal. A més, la seva posterior venda era també controlada i regulada pel Consistori, que vetllava perquè es posés a la venda únicament unes peces de carn concretes i fixades i perseguia severament qualsevol intent de contraban de carn, un fet que es donaria a la carnisseria de Bràfim en alguna ocasió i que va ser denunciat i multat per l'autoritat corresponent. Altres exemples d'oficis amb titularitat i control municipal serien les tasques controlades directament per l'Ajuntament —agutzil, serveis funeraris— o altres com el cas de farmacèutic o metge titular, de les quals el Consistori només controlava el sistema d'elecció.

Finalment, cal destacar l'existència de tres cafès, un lligat al Centre Republicà i els altres dos, el del Cal Padró i el de Cal Balsells. Més enllà de qui eren els titulars, els cafès eren per excel·lència els espais on podem identificar la sociabilitat informal del sector masculí. Funcionaven com llocs de trobada d'intercanvi d'opinions, de joc i de discussió. A més, s'hi podien celebrar vetllades musicals a iniciativa personal dels amos o, en el cas del Centre, dels socis que formaven part de l'entitat.

5. Conclusions

El fet d'haver treballat dos aspectes diferents, com són la política municipal i l'economia, fa que les conclusions de tipus concret a les quals es pot arribar siguin prou diferents entre elles, per bé que el fil conductor del relat que s'ha seguit pel que fa a temps i espai sigui el mateix.

En el camp polític, s'ha vist que l'adveniment de la II República va significar un retorn a les aspiracions de les classes populars. D'aquí que en els primers moments es proclamés un Comitè Revolucionari Republicà que recollia les diferents sensibilitats republicanes d'esqueres. Encara que el comitè va tenir una vida efímera, s'apreciaven les ganes de transformació política d'una bona part de la població brafimenca. El canvi encara fou major després de les eleccions municipals del 1934, on l'esquerra assumiria per complet el poder local després de dècades de domini conservador.

Però després dels Fets d'Octubre del 1934, la dreta va assolir novament el poder local i va fer retrocedir moltes de les mesures impulsades per l'anterior ajuntament. Tot i això, era conscient que no podia acabar del tot amb els espais hegemònics de l'esquerra, i per això el nou equip consistorial va respectar que el Sindicat Agrícola o el Centre Republicà seguissin funcionant. A mesura que el temps passà, la gent s'anà polititzant i polaritzant en dos bàndols completament antagònics en interessos, i d'aquí que l'esquerra volgués aprofundir en moltes de les reformes populars, mentre que la classe conservadora manifestés la seva por de perdre els vells interessos dins de l'ordre tradicional. Amb tot aquest context, s'arribaria a les eleccions del febrer del 1936 i el retorn de l'esquerra a la corporació municipal, molt marcat, però, pel clima de tensió que es vivia en la societat de l'època.

Pel que fa a la dimensió econòmica, s'ha observat que, malgrat alguns canvis en les formes de producció i la crisi de la fil-loxera de finals del segle XIX, el sector primari i la vinya eren la principal font d'ingressos del municipi. El seu treball i la forma d'organització es va mantenir d'una manera molt tradicional a partir dels nuclis familiars d'explotació i la importància de la irrupció del Sindicat Agrícola i el seu celler, a més de distingir diferències entre els productors a partir de les contribucions i desmentir el fet que el camp brafimenc —com també el català— era uniforme, sense cap tipus de problemàtiques o lluites socials. Pel que fa a la resta d'activitats econòmiques, el seu pes era molt menor i el desenvolupament que tingueren també va girar al voltant de l'agricultura. Destaca la qüestió comercial, la destil·lació del vi o els oficis de baster o la reparació d'utilitatge del camp a través d'un ferrer, entre altres.

Però al marge de tots aquests aspectes de tipus més conceptual sobre la política i l'economia brafimenques durant la II República, hi ha una sèrie de conclusions que és necessari abordar de manera conjunta i que es comentaran a continuació.

En primer lloc, l'enfocament metodològic que s'ha usat en abordar les diverses parts del treball. En tot moment s'ha intentat seguir les tècniques impulsades a través de la història local i la microhistòria, fent un exercici de relacionar i situar el panorama brafimenc en el context general que es donà al Principat i a l'Estat espanyol, tenint en compte, però, algunes particularitats de tipus local, com ara el desenvolupament particular dels Fets d'Octubre, els problemes amb la qüestió de l'aigua o bé l'evolució del sector primari i de la vinya al poble just després de la irrupció de la fil-loxera.

Finalment, un segon aspecte que s'ha de destacar és la voluntat de donar a conèixer i rescatar el passat recent d'una localitat com Bràfim, essent conscients dels reptes que suposa

treballar espais i contextos reduïts. Però lligat al que es deia a l'inici d'aquest article sobre la història local, i agafant novament les paraules del professor Josep Fontana, es veu que es fa més necessari que mai fer aquests tipus d'estudis puntuals, minuciosos i aprofundits sobre les realitats locals que formen el global de la realitat col·lectiva, tenint en compte que fer història local és precisament fer història des d'un terreny ben conegut i trepitjat, ja que només a partir d'aquesta coneixença es poden arribar a descobrir els problemes que ens afecten de manera comuna.

6. Fonts i bibliografia

6.1. FONTS D'ARXIU

Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC)
Fons municipal de Bràfim, secció administració general.
Actes municipals. 1931-1933, 1934-1936.
Contribució industrial de comerços i professions. 1931, 1935, 1936.
Junta local per la formació i depuració del cens de pagesos. Constitució.
Qüestionari de béns comunals. 1936.
Contribució territorial rústica. 1936.

6.2. BIBLIOGRAFIA

ARÓSTEGUI, Julio (1995). *La investigación histórica: teoría y método*. Barcelona: Crítica.

BARRIO, Ángeles (2004). *La modernización de España (1917-1939)*. Política y sociedad. Madrid: Síntesis.

CARDÓ I SOLER, Josepa (1982). *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs.

CIURANA I PRAST, Judit (2006). *Bràfim: de l'esfondrament de l'imperi colonial a la caiguda de la dictadura de Primo de Rivera (1898-1930)*. Lleida: Pagès.

DUCH PLANA, Montserrat (1994). *República, reforma i crisi. El Camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: El Mèdol.

FORTUÑO BONET, Francesc (2018). *Bràfim: II República, Guerra Civil, franquisme i transició*. Valls: Arxiu Comarcal de l'Alt Camp.

IGLÉSIES, Josep (1968). *La crisi agrària: 1879-1900: la fil·loxera a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.

PEIRATS, José (1971). *La CNT en la revolución española*. París: Ruedo Ibérico.

PLANAS I MARESMÀ, Jordi (2006). *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Girona: Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Centre de Recerca d'Història Rural.

PUJOL ANDREU, Josep (2006). «Els processos de canvi tècnic i el desenvolupament de noves activitats agroindustrials i alimentàries». A: E. Giralt (dir.); J. M. Salrach (coord.); R. Garabou (coord. vol.). *Història agrària dels Països Catalans. Volum IV Segles XIX i XX*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, vol. IV, pàg. 201-247.

REBULL GRAS, Francesc (2009). *Una joventut segregada. Visió des de l'Alt Camp: 1934-1949*. Valls: Cossetània Edicions.

- ROIG ROSICH, Josep Maria (1992). *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel (1976). *La II República, vol. 1*. Madrid: Siglo XXI.
- SORONELLAS MASDÉU, Montserrat (2006). *Pagesos en un món de canvi. Família i associacions agràries*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.
- TERMES, Josep (1989). «De la Revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil (1868-1939)». A: P. Vilar (dir.); J. Termes (coord.). *Història de Catalunya*. 3a edició. Barcelona: Edicions 62, vol. VI.
- VICEDO RIUS, Enric (2006). «El món pagès». A: E. Giralt (dir.); J. M. Salrach (coord.); R. Garabou (coord. vol.). *Història agrària dels Països Catalans. Volum IV. Segles XIX i XX*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, vol. IV, pàg. 465-504.